

Turkish Studies

Comparative Religious Studies

Volume 14 Issue 1, 2019, p. 1-16
DOI: 10.7827/TurkishStudies.15016
ISSN: 2667-5544
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Şubat 2019

✓ Accepted/Kabul: Mart 2019

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Tevhit AYENGİN – Prof. Dr. Nuri KAHVECİ

This article was checked by turnitin.

MÜZENİ’NİN İMAM ŞÂFİİ’YE AYKIRI GÖRÜŞLERİ -SARHOŞUN TALAKI ÖRNEĞİ-*

Nasi ASLAN* - Mehmet Ali SEZER**

ÖZET

Şâfiî mezhebinin oluşmasında ve sistematik yapıya kavuşmasında ilk öğrencilerin etkisi ve katkısı inkâr edilemez. Bu anlamda Irak’ta Za’ferânî, Mısır’da ise Büveytî, Müzenî ve Rebi’ b. Süleyman el-Murâdî’yi sayabiliriz. Bu öğrenciler içerisinde Müzenî, önceleri kelâmî konularla ilgilenirken İmâm Şâfiî’nin Mısır’a gelmesiyle fikhî konulara yönelmiştir. Dört yıl gibi kısa bir süre İmâm Şâfiî’ye öğrencilik yapmıştır. Münazara ehli ve delil sunma becerisinin güçlü olması gibi özellikleri ile İmâm Şâfiî’nin beğenisini kazanmış ve İmâm Şâfiî tarafından mezhebin yardımcıları olarak görülmüştür. İmâm Şâfiî’nin vefatından sonra birçok eser yazmış ancak “*Muhtasarü’l-Müzenî*” eseriyle mezhepte şöhret bulmuştur.

Muhtasarü’l-Müzenî, Şâfiî mezhebinin temel kaynakları arasında yer almaktadır. Müzenî, kitabının başında “*Bu kitabı Şâfiî’nin ilminden ve görüşlerinden ihtisâr ettim/özetledim.*” demektedir. Eser, İmâm Şâfiî’nin *el-Ümm* kitabının muhtasar halini çağrıştırmakla birlikte, konu tertibinin farklı olması, Şâfiî’nin orada bulunmayan görüşlerine yer vermesi ve Müzenî’nin kendi yorumlarını da içermesi bakımından orijinal bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Müzenî’nin İmâm Şâfiî’ye aykırı görüşleri de daha çok bu eserinde yer almaktadır.

Mezhebin oluşumunda önemli bir katkısı olan Müzenî’nin, çoğu meselelerde İmâm Şâfiî ile mutabık olmasının yanında birçok konuda da İmâm Şâfiî’ye muhalefeti bilinmektedir. Hiç şüphesiz ayrı düşündüğü konuların en önemlilerinden birisi de sarhoşun talakı

* Bu çalışma, INCSOS 2018 Buhara’da gerçekleşen 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş olan “Müzenî’nin İmâm Şâfiî’ye Aykırı Görüşleri -Sarhoşun Talakı Örneği-” adlı bildirinin geliştirilmiş halidir.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E-posta: nasiaslan@cu.edu.tr.

** Dr., Adana İl Müftülüğü Vaizi, E-posta: sezer-m.ali@hotmail.com

konusundaki görüşüdür. Sarhoşun talakı konusuyla ilgili tartışmalar aile hukuku özelinde temerküz etse de ehliyet arızaları içerisinde de tartışılmalıdır. İşte bu araştırmada konu bir makale boyutları içerisinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Şâfiî, Müzenî, Muhtasar, Sarhoşun Talakı/Boşaması.

CONTRARY OPINIONS OF MUZENI AGAINST IMAM SHAFI'I THE EXAMPLE OF TALAQ/DIVORCE OF DRUNK

ABSTRACT

The effect and contributions of the first students cannot be denied in the formation of Shafi'i madhhab. In this manner, we can rank Za'ferânî in Iraq, Buweytî, Müzenî and Rebi'b. Suleyman el-Murâdî in Egypt. While Müzenî, among these students, dealt with at first the issues regarding calâm, he inclined to issues concerning fiqh with the coming of Imam Shafi'i to Egypt. He was the student of Imam Shafi'i for a while as short as four years. He was appreciated by Imam Shafi'i with his characteristics of being competent in discussion and having strong skill of evidence submission, and he was regarded as the assistant of madhhab. Although he wrote many works following the death of Imam Shafi'i, he gained reputation with his "*Muhtasaru'l-Muzenî*" in the madhhab.

Muhtasaru'l-Muzenî is among the main sources of Shafi'i madhhab. Müzenî states in the beginning of his book that I summarised this book from the science and opinions of Shafi'i. The work meets us as an original work along with its evoking the brief version of Imam Shafi'i's book of *el-Umm*, its different type of subject organisation, involving the views of Shafi'i which are not in *el-Umm*, and including self-comments of Müzenî. In addition, contrary opinions of Müzenî against Shafi'i are also mostly in this work.

It is known that although Müzenî, who has significant contribution in the formation of madhhab, agreed with Shafi'i on many issues, he challenged Imam Shafi'i in many subjects. It is no doubt that his opinion about the talaq of drunk is one of most important subjects that he thinks different from Imam Shafi'i. Even though the disputes about the talaq of drunk are specifically concentrated on family law, it has been also discussed concerning competence problems. In this study, this subject will be investigated within the context of an article.

STRUCTURED ABSTRACT

Ebu Jakub el-Buweytî, Ebû Ibrahim el-Muzenî and Rebi' b. Suleiman el-Muradî, who are among Egyptian students of Imam Shafi'i, have a central position in terms of the madhhab.

Buweytî began to give fatwa with the permission of Imam Shafi'i while he was alive, and even Imam Shafi'i directed some of the questions which were asked to him. He became the leader of course

circle when Imam Shafi'i got ill. Rebî' b. Suleymân el-Muradî became famous mostly for narrating the opinions of Imam Shafi'i. His being trustworthy in hadith and narrating the views of Imam Shafi'i without adding his own opinions made his narrations preferred in Shafi'i madhhab. Despite all their qualifications, both of them could not reach the degree of Muzenî concerning fiqh and his cognizant of the judicial opinion method of Imam Shafi'i. Because Muzenî is accepted as mujtahid in the madhhab. However, they are mostly ranked as narrator of the madhhab. For this reason, his narrations from Imam Shafi'i have been accepted as preferable by scholars. On the other hand, the narration of Rebî'b. Suleymân el-Muradî, who transferred the utterances of Imam Shafi'i as they were, was preferred to the narration of Muzani who narrated those by adding his own comments.

Muzeni's gathering and commenting on the opinions of Imam Shafi'i and making selections among them have utmost importance with respect to Shafi'i thought's becoming ecol. Because there are some who attribute the process of becoming ecol of Shafi'i thought to Imam Shafi'i himself, and there are some who give reference this process to Muzeni or even Ibn Sureyc who came after Muzeni. Muzeni was regarded as the assistant of the madhhab by Imam Shafi'i. He even said about him (Muzeni) that "He overcomes Devil if they enter into a discussion". This shows that he knows and defends the madhhab well and having a great contribution in the spread of the madhhab. Therefore, he had a big role in strengthening of the madhhab in Egypt.

When looked at *el-Muhtasar*, it is seen that Muzeni compiled the opinions of Imam Shafi'i apart from the ones in his work *el-Umm*, and stated sometimes his own views. This shows that Muzeni reached the degree of judicial opinion and he had his own views. For this reason, some scribes/faqih regarded him as an independent madhhab owner. Rafii states that Muzeni's personal views could not be perceived as the views of the madhhab unless they were not inferred from the style of Imam Shafi'i. Muzeni is a scholar who is not completely separate from the madhhab nor absolutely engaged to the madhhab with respect to his connection to the madhhab. Therefore, he is mostly accepted as follower of mujtahid.

There are many reasons and factors underlying in Muzeni's opposing to Imam Shafi'i in some subjects, and the most apparent ones are as follow:

- His different interpreting of related verse of the Koran and hadith in some issues,
- His finding some of Imam Shafi'i's comparing as inconsistent,
- His taking the precise information as basis, depending on adopted established rules and basing the cases that individuals are in when delivering a judgment.
- His prioritising business/ public interest in the judgement of many issues.
- Imam Shafi'i's evaluating the same situation in different ways in different cases. The conflict in the talaq of drunk originated from such a cause. Not functioning of reason removes performance competence. Imam Shafi'i and Muzeni agree on this subject. While Imam Shafi'i

accepts the talaq of the individual, who made himself drunk deliberately, as valid since he holds someone responsible who deliberately made his reason non-functional, he does not accept the talaq of the one, who got drunk unintentionally and with disgust, as valid. However, according to Muzeni, the individual is not hold responsible if he does not have sanity no matter how the individual gets drunk in licit or illicit ways. Because responsibility is hold to somebody who has mental health.

Scholars interpreted the talaq of drunk differently concerning the case of becoming drunk. Accordingly, two cases appear:

1. His being drunk in licit way.

This realises when somebody drunks any beverage by not assuming it as alcohol, he is made to drink alcohol or due to any drug that he has taken. The person who gets drunk in these ways are regarded as the one who is asleep or fainted. His legal transactions are not valid. He does not have criminal liability. he is only responsible for compensating the damage that he caused against life and goods of others. This is agreed on.

2. His being drunk in illicit way.

This is getting drunk by drinking any beverage, which makes drunk, with his free will and action. This type of drunk is meant when it is said the talaq of drunk. There is conflict about the talaq of drunk who has become in this way. There are some who accepts the talaq of drunk as valid while there are some who does not consider it as valid. Therefore, some of companions of Prophet Muhammad and Tabiun accepted it as valid, and some of them regarded it as invalid. This conflict took place between Imam Shafi'i and his student Muzeni. Imam Shafi'i accepts the talaq of drunk as valid while Muzeni considers it as invalid. Muzeni remained alone in his view and this was not recognised in the madhhab.

The talaq of drunk is also one of the main subjects which led to conflict between Imam Shafi'i and his student Muzeni. Imam Shafi'i accepts the talaq of somebody, who gets drunk with his own free will and action without any excuse, as valid. However, Muzeni regards it as invalid no matter how to get drunk. He likens the drunk to insane in his actions, regarding him as insane and gives judgement in this way. According to him that person is weak-willed as he has lost his mental health.

The conflict in this issue comes from whether drunk is obligant or not. Imam Shafi'i does not accept that drunk has lost his reason in his definition. The reason of drunk goes and then return according to him. For this reason, his obligation exists. Although he loses sometimes his reason, he is still obligant as he acts with his own will. On the other hand, Muzeni does not consider him as obligant on the basis of drunk does not have will. This is also seen in his definition and the evidences that he suggested. According to him, the actions of drunk cannot be judged as he does not have will no matter how he became drunk.

Imam Shafi'i does not take the subject into consideration only regarding will. Because his slander was based on in determining the penalty given to drunk. Even if drunk has similarities to insane, fainted

and asleep in terms of the lack of will, his removing his will by himself distinguishes him from others. The investigation of Ma'iz's case is for decreasing his penalty of had with the doubt of his being drunk.

According to Imam Shafi'i, it is not reasonable to accept drunkenness as the cause for removing or decreasing the penalty. When the action, the cause of judgement, is performed by drunk, its judgement also takes place as its result. Drunkenness is not a situation which removes or eliminate the reason, but a situation which covers, pressures and makes the individual incapacitated to use his/her reason. This has taken place due to an illicit cause. Therefore, it cannot be considered as an excuse for the removal of obligation.

Keywords: Shafi'i, Muzeni, Brief, the Talaq/Divorce of Drunk

Giriş

Fıkıh ilminin teessüs ettiği ve geliştiği ilk dönemlerde birçok müctehid yetişmiş, bunların yetiştirdiği öğrencileri de hocaları gibi kendi dönemlerine ve kendilerinden sonraki dönemlere damgalarını vurmuşlardır. Mezheplerin oluşmasında ve gelişmesinde mezhep imamları kadar öğrencilerinin katkısının büyük ölçüde etkili olduğu bilinen bir husustur. Öğrenciler, fikirlerin yaşanması ve yaşatılmasında çok önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Bir taraftan mezhebe ait görüşleri tasnif ve tedvin ederken diğer taraftan farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmamlarına muhalefet veya mezhep içi yorum farklılığı olarak ifade edilen bu durum, çoğu mezhepte görülmekte, mezhebe geniş bir perspektif kazandırmaktadır.

Şâfiî mezhebinin oluşmasında ve sistematik yapıya kavuşmasında ilk öğrencilerin etkisi ve katkısı inkâr edilemez. Bu anlamda Irak'ta Zaferânî (ö. 260), Mısır'da ise Büveytî (ö.231), Müzenî (ö.264) ve Rebi' b. Süleyman el-Murâdî (ö.270)'yi sayabiliriz. Bu öğrenciler içerisinde Müzenî, önceleri kelâmî konularla ilgilenirken İmâm Şâfiî'nin Mısır'a gelmesiyle fikhî konulara yönelmiştir. Dört yıl gibi kısa bir süre İmâm Şâfiî'ye öğrencilik yapmıştır. Münazara ehli ve delil sunma becerisinin güçlü olması gibi özellikleri ile İmâm Şâfiî'nin beğenisini kazanmış ve İmâm Şâfiî tarafından mezhebin yardımcısı olarak görülmüştür. İmâm Şâfiî'nin vefatından sonra birçok eser yazmış ancak "*Muhtasarü'l-Müzenî*" eseriyle mezhepte şöhret bulmuştur. Muhtasar İmâm Şâfiî'nin görüşleri ile birlikte Müzenî'nin yorumlarına yer vermesi bakımından önemli bir eserdir.

Müzenî'nin bu kitabında ele aldığı meselelerde İmâm Şâfiî'nin fikhî birikimini tutarlılık arz edecek bir bütünlüğe kavuşturmayı hedeflemiştir. Ancak bunun mümkün görülmediği durumlarda kendi görüşünü söylemekten çekinmemiştir. Bunun için öğrenciler arasında hocasına muhalefeti ile bilinmektedir. Bu muhalefeti, daha çok yorum farklılığı olarak görülmektedir. Çünkü İmâm Şâfiî'nin görüşlerini aktarırken yorumlamaktan kaçınmamıştır. Muhalefetin sonucu olarak ulaştığı görüşler, bir taraftan Şâfiî mezhebinin ilk dönemine ait olması bakımından önem arz ederken diğer taraftan günümüzde fikhî konularda yapılan tartışmalarda ortaya konulan görüşlere önemli bir mesned teşkil etmektedir. Şâfiî mezhebine ait eserlerde çokça yer bulan bu görüşlere diğer mezheplerin eserlerinde de rastlamak mümkündür. Bu da meselelerin anlaşılmasında görüşlerinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Müzenî'ni farklı görüşlere sahip olduğu konulardan birisi de sarhoşun talakıdır. Sarhoşun talakı fûru' bir mesele olduğu için aile hukuku özelinde ele alınsa da usûl konularından biri olan ehliyet arızaları içerisinde tartışılmalıdır. Bu makalede Müzenî'yi farklı yorumlamalara sevk eden amiller dikkate alınmak suretiyle onun sarhoşun talakı konusunda İmâm Şâfiî'nin görüşlerine aykırı görüşleri tartışılmaktadır.

1. Müzenî'nin Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Tam ismi Fâkih Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ b. İsmail b. Amr b. İshâk el-Müzenî, el-Mısrî, eş-Şâfiî'dir. Müzeyne kabilesine mensub olduğu için kendisine Müzenî denilmiş ve bu isimle meşhur olmuştur. İsmi İsmail, künyesinin ise Ebû İbrahim olduğu konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Kaynakların çoğunda Müzenî'nin şeceresi: İsmail b. Yahyâ b. İsmail b. Amr b. İshâk şeklindedir. Müzenî hakkında bilgi veren âlimler, Leys b. Sa'd'ın vefat ettiği h. 175 yılında doğduğunu ve h. 264 yılında vefat ettiğini ittifakla söylemektedirler (Şirazi, 1970: I, 97; Mes'ûdî, ty: IV, 145; İbn Nedim, 1971: 266; Sem'anî, 1966: XII, 226; Zehebî, 2014: XII, 492; Sübkî, 1964: II, 93; Kehhale, 1993: II, 299-300). Kahire'de vefat eden Müzenî, Karâfetüssuğrâ'da bulunan İmam Şâfiî'nin türbesinin yakınına defnedildi. Bugün kabri önemli ziyaretgâhlardan biridir (Özen, 2006: XXXII, 246).

Müzenî, Abbasi hilafetinin altın çağı sayılan Hârûnürreşîd döneminde doğmasına rağmen on bir Abbasi halifesini görmüştür. Ayrıca Ahmet b. Tolun h. 254 yılında Mısır'a hâkim olunca Müzenî, orada yaşıyordu (İbn Hibbân, 1973: II, 326-327; Zehebî, 2014: IX, 286-295). Dolayısıyla Müzenî, Abbasilerin istikrar dönemi sayılan ilk dönemi gördüğü gibi Abbasi hâkimiyeti altında bulunan grup ve kabilelerin çekişmelerine sahne olan ikinci dönemine de yetişmiştir. Mihne¹ olaylarının yaşandığı bu dönemin baskıcı atmosferinin altında yaşamıştır. Kaynaklarda mihne olaylarında İmam Şâfiî'nin talebeleri arasında sadece Büveytî'nin sorgulanarak tutuklanmasından söz edilmesi onun bu konuda fazla bir sıkıntı çekmediğini göstermektedir (Sübkî, 1964: II, 164; İbn Kesir, 1993: I, 161).

Müzenî hayatı boyunca Mısır'ın dışına çıkmamıştır. Doğal olarak ilmî birikimi daha çok Mısırlı âlimlerden almıştır. Tarih kitapları Müzenî'nin dört hocasından bahseder. Bunlar; Ali b. Ma'bed (ö. 218), Asbağ b. Ferec (ö. 225) Nuaym b. Hammâd (ö. 228), ve İmam Şâfiî (ö. 204)'dir (Ganâim, 1998: 47-49).

Müzenî, Leys b. Sa'd'ın vefat ettiği sene doğunca doğal olarak onun birikiminden istifade etti. O dönem Mısır'ın büyük âlimlerinden olan Nuaym b. Hammâd'dan ders aldı. Mısır'da Hanefî fıkıh çevresinden Ali b. Ma'bed ve Mâlikî fıkıh çevresinden Asbağ b. Ferec'in öğrencisi oldu. Ancak onu en çok İmam Şâfiî etkiledi (Zehebî, 1998: II, 458; Nâsir, 1989: 135). Yirmi üç veya yirmi dört yaşlarında iken İmam Şâfiî ile Mısır'da tanıştı ve dört yıl gibi kısa bir süre ona öğrencilik yaptı. Bundan dolayı İmam Şâfiî'nin öğrencisi olmakla meşhur oldu (Mâverdî, 1994: I, 51; Nâsir, 1989: 20).

Müzenî, gençliğinde daha çok kelim ile uğraştı. Bunda Hocası Ali b. Ma'bed'in etkisi olmuştur. Ancak İmam Şâfiî ile tanıştıktan sonra kelim ilmi ile uğraşmaktan vazgeçip fıkıh ilmine yönelmiştir. Bütün mesaisini fıkıh ilmine tahsis ederek yetkin bir konuma gelmiştir. Bunun için Ebû Abdullah İbn Abdülhakem (ö. 268) ile birlikte Mısır'ın önde gelen iki büyük fakihinden biri kabul edilmektedir (Zehebî, 2014: X, 25-26; Özen, 2006: XXXII, 246).

Müzenî'nin ilmî hayatı, kelâm ilmini araştırmakla başlamış ve Şâfiî okulunun çizgisinde devam etmiştir. Bu da gösteriyor ki o, fikhın yanında hadis ve diğer ilim dallarına da vâkıf biridir. Diğer taraftan onun münazara yapan biri olması ve delil sunma becerisinin fazla olması; mantık, beyan ve dil sahasında kendisini geliştirdiğini göstermektedir. Bundan dolayıdır ki İmam Şâfiî, onun hakkında çoğu zaman "*Benim mezhebimin yardımcısıdır.*" ve "*Şeytanla tartışsa onu yener.*" demiştir (İbn Hallikân, 1968: I, 217; Zehebî, 2014: XII, 493; 1964: II, 94).

Biyografisini veren âlimler, Müzenî'nin birçok kitap tasnif ettiğini söylemektedirler. Ancak âlimler isimlerinde bile ihtilafa düşmüşler. *Muhtasar* hariç diğer eserleri hakkında isimlerinden başka fazla bilgi bulunmamaktadır. Muhtevasını derli toplu olarak bildiğimiz tek eseri "*Muhtasar*"dır.

¹ Mihne, (ç.mihen), sultanın bir adama "sen şöyle şöyle yaptın" şeklinde, yapmadığı bir şeyi ona mal edene kadar veya caiz olmayan sözü söyletene kadar sorguya çekmesidir. Bkz. İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mukrim el-İfrîkî el-Mısrî, *Lisanü'l Arab*, Beyrut h. 1444, XIII, 42.

“*Muhtasar*”, İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eseriyle birlikte Şâfiî mezhebinin temel kaynakları arasında yer almış ve ders kitabı olarak okutulmuş ve üzerinde birçok şerh yapılmıştır. *Muhtasar* dışındaki eserleri ise şunlardır: *el-Câmiu's-sağîr*, *el-Camiu'l-kebir*, *Kitabü'l-'akârib*, *el-Mebsût*, *Muhtasaru'l-Muhtasar* *el-Muhtasaru'l-kebir*, *el-Mesâilü'l-mutebere*, *Mu'tekâd/Akidetü Ahmed b. Hanbel*, *el-Mensûr*, *Kitabü'l-vesâik* ve *Kitabü'l-vesâil*'dir (Zehebî, 2014: XII, 493; Şirazî, 1995: 97, 106-107; Sübkî, 1964: II, 94; İbnü'l-İmâd, ty: II,148; Kehhale, 1993: II, 299-300; İbn Hidayetullah el-Hüseynî, 1979: 20-21; İbn Nedim, 1971: 266).

2. Mezhepteki Konumu

İmam Şâfiî'nin Mısırlı öğrencilerinden Ebû Yakub el-Büveytî, Ebû İbrahim el-Müzenî ve Rebî' b. Süleymân el-Muradî mezhep açısından merkezi bir konuma sahiptirler.

Büveytî, İmam Şâfiî hayatta iken onun izin vermesiyle fetva vermeye başlamış hatta İmam Şâfiî, kendisine gelen bazı soruları ona yönlendirmiştir. İmam Şâfiî hastalandığında ders halkasının başına geçmiştir. Bu durum mihne olaylarında '*Halku'l-Kur'an*' meselesinde Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü/iddiasını reddetmesi yüzünden hapse atılıncaya kadar devam etmiştir (Beyhakî, 1971: II, 337-341). Rebî' b. Süleymân el-Muradî daha çok İmam Şâfiî'nin görüşlerini rivayet etmekle meşhur olmuştur. Hadiste sika olması ve kendi görüşlerini katmadan İmam Şâfiî'nin görüşlerini rivayet etmesi Şâfiî mezhebinde onun rivayetinin tercih edilmesini sağlamıştır. Bütün bu meziyetlere rağmen her ikisi de fıkhî ve İmam Şâfiî'nin içtihad usûlüne vukûfiyet bakımından Müzenî'nin derecesine ulaşamamışlar. Çünkü Müzenî, mezhepte müctehid olarak kabul edilir. Onlar ise daha çok mezhep ravisi olarak geçerler. Bundan dolayı İmam Şâfiî'den yaptığı nakiller bazı âlimler tarafından onun diğer öğrencilerinin rivayetlerinden üstün sayılmıştır. Ancak mezhep içinde İmam Şâfiî'nin lafızlarını olduğu gibi aktaran Rebî' b. Süleymân el-Muradî'nin rivayeti, kendi yorumlarını katarak bunları nakleden Müzenî'nin rivayetine tercih edilmiştir (Sübkî, 1964: II, 132).

İmam Şâfiî'nin görüşlerini bir araya getirip yorumlaması ve aralarında tercihte bulunması Şâfiî düşüncenin ekolleşmesi açısından son derece önemlidir. Çünkü Şâfiî düşüncenin ekolleşme sürecini İmam Şâfiî'nin kendisiyle başlatanlar olduğu gibi, Müzenî'ye ve hatta Müzenî'den de sonra gelen İbn Süreyc'e dayandıranlar vardır (Aybakan, 2007: 166).

Mezhepte müctehid ve görüş sahibi olması onun Şâfiî mezhebinde gerek usûl gerekse furu' konularında imam olduğunu göstermektedir. İmam Şâfiî'nin usûlüne vakıf olduğunu “*Şâfiî'nin Risalesi'ni beş yüz defa okudum. Okuduğum her seferde bir öncekinde bulamadığım yeni faydalar buldum.*” (Beyhakî, 1971: 236) sözüyle bizzat kendisi dile getirmektedir. Furu' meselelere hâkimiyetini göstermesi açısından *el-Muhtasar*'da mezheb-i kadîm ve cedîdden isim olarak bahsetmesi, onlar üzerine yorumlar yapıp tercihte bulunması oldukça önemlidir. Nitekim sadaka/zekât, nikâh, talâk, iddet, zihâr, müdebber, îlâ, liân konularındaki görüşlerin, Müzenî'nin *el-Muhtasar*'ında kadîm ve cedîd şeklinde ele alınması bu bakımdan anlamlıdır (Bkz. Müzenî, 1998: 209, 219, 241, 244, 255, 295, 262, 268, 274, 280).

Usûl-i fıkıh kavramlarının oluşumunda ve temellendirilmesinde Müzenî'nin önemli katkıları bulunmaktadır. Dönemin en tartışmalı konularının başında gelen kıyas, içtihad, taklid ve ihtilaf meseleleri hakkındaki düşünceleri bu açıdan oldukça önemlidir. Usûl konularında hocası İmam Şâfiî'ye tabi olmuş, furu' ve içtihad konularında onun metodunu izlemiştir. Ancak hiçbir zaman körü körüne taklid etmemiştir. Delil varsa delili kullanarak içtihadta bulunmuştur. Bundan dolayı Zehebî de onu müctehidlerden saymaktadır (Zehebî, 2014: VIII, 81-82). Bu konuda İmam Şâfiî'nin etkisi inkâr edilemez. Çünkü o, delile dayanmaksızın öğrencilerinin kendisini taklid etmelerini yasaklamış, görüşüne ters düşse dahi delile tabi olmalarını istemiştir.

Müzenî, İmam Şâfiî tarafından mezhebin yardımcısı olarak görülmüştür. Hatta onun hakkında: “*Şeytan ile münazaraya girse onu yener.*” demiştir (Sübkî, 1964: II, 165). Bu da onun mezhebi iyi bildiğini, iyi savunduğunu ve mezhebin yayılmasında büyük katkısının olduğunu göstermektedir.

Nitekim mezhebin Mısır'da güçlenmesindeki rolü büyük olmuştur. Malikîlerin üstünlüğü söz konusu iken vali Ahmed b. Tolun'un huzurunda yapılan bir tartışmada söyledikleri onun hoşuna gidince kendisine yakınlık duymuş ve Mısır'da Şâfiîleri Malikîlerden üstün konuma getirmiştir (Özen, 2006: XXXII, 246). Tartışmaktan geri durmayan Müzenî, Zâhirî mezhebinin kurucusu Dâvûd ez-Zâhirî ile kıyasın meşrutiyeti konusunda tartışmalara girmiş ve onun kıyas karşıtı görüşlerini eleştirmek için "*Kitâbü isbatî'l-kıyâs*" adıyla bir eser yazmıştır. Dâvûd ez-Zâhirî de ona cevap vermek üzere uzunca bir risale kaleme alarak kendisini ağır bir dille tenkit etmiştir (Özen, 2006: XXXII, 247).

el-Muhtasar'a baktığımızda onun İmam Şâfiî'nin *el-Ümm* adlı eserinin dışındaki görüşlerini de bir araya getirdiğini yer yer kendine has görüşleri beyan ettiğini görmekteyiz. Bu da Müzenî'nin içtihad derecesine ulaştığını ve kendine ait görüşlerin olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bazı Şâfiî fakihler onu müstakil mezhep sahibi saymışlardır (Kavâsimî, 2013: 102). Rafîî, Müzenî'nin ortaya koyduğu ferdi görüşlerinin İmam Şâfiî'nin usulünden çıkarılmadığı sürece, mezhebin görüşü olarak algılanamayacağını ifade eder. Yine Rafîî, Müzenî'nin ferdi yorumlarının, Hanefî ekolünün iki önemli ismi Ebû Yusuf ve Muhammed'in hocalarının usulüne muhalif davranışları gibi olmadığını, Müzenî'nin yorumlarında hocasının usulüne yönelik bir tutumun olmadığını söyler (Râfiî, 1977: VIII, 423; Sübkî, 1964: II, 102). Ayrıca Rafîî, Müzenî'nin müstakil mezhep sahibi olduğunu belirtmiş ve Müzenî'nin çıkardığı hükmün, diğer öğrencilerinin çıkardığı hükümden üstün olduğunu da belirtmiştir (İsnevî, 1987: I, 28). İmâmü'l-Haremeyn ve Sübkî onun müstakil mezhep sahibi gördükleri için İmam Şâfiî'nin usulüne dayanmayan tahrîc ettiği görüşleri mezhep görüşü olarak kabul etmezler (Özen, 2006: XXXII, 247). İmâmü'l-Haremeyn yukarıda söylediğinden farklı olarak Müzenî'nin yaptığı her bir tercihin tahrîc olduğunu, İmam Şâfiî'nin usulüne muhalefet etmediğini bu bakımından onun Ebû Hanife'nin usulüne pek çok yerde muhalefet eden talebeleri Ebû Yusuf ve Muhammed gibi sayılmadığını illeri sürmüştür. Şehristânî, Müzenî'nin İmam Şâfiî'nin içtihadına herhangi bir içtihad eklemeyeceği söylemektedir. Şirâzî, Müzenî'yi İmam Şâfiî'nin talebeleri arasında müctehid olarak nitelemekte ve *el-Mühezzeb* adlı eserinde aykırı görüşlerini mezhep görüşü (vücûh) olarak kabul etmektedir. (Özen, 2006: XXXII, 247). Nevevî ve İbn Hidâyetullah el-Hüseynî Müzenî'nin mezhebine dair bir kitap yazdığından bahsederler (İbn Hidayetullah el-Hüseynî, 1979: 21). Bütün bu bilgilerden anlaşılıyor ki, bazı âlimler onu müstakil müctehid sayarken, bazıları mezhepte müctehid olarak görmektedir. Yine mezhep görüşüne aykırı görüşlerin kendi müstakil görüşleri olduğunu, mezhepte yer edinen görüşlerinin ise bir tercih sonucu ortaya çıktığını söyleyenleri de görmekteyiz. Ancak genel olarak Şâfiî fakihler, "*Müzenî'nin Muhtasar'daki görüşleri şayet İmam Şâfiî'nin görüşlerine uygunsay o görüşler mezhebin görüşüdür. Şayet onun görüşü imamın görüşüne ve kaidelerine uygun değilse o kendi görüşüdür.*" diyerek muhalif görüşlerinin mezhepte mu'teber olmadığını ifade etmişlerdir (Aybakan, 2007: 166).

Sonuç olarak Müzenî, mezheple irtibatı bakımından, ne tamamen ayrı, ne de mezhebe tamamen bağlı bir âlim olarak algılanmaktadır. Bunun için daha çok müntesip müctehid olarak kabul edilmektedir.

3. İmam Şâfiî'ye Aykırı Görüşleri

Müzenî, İmam Şâfiî'nin görüşlerini aktarırken kendi görüşlerine açıkça yer vermiştir. Bundan dolayı görüşlerini hocasının görüşlerinden ayırt etmek çoğu zaman mümkündür. Buna rağmen bazı görüşlerin kendisine mi yoksa İmam Şâfiî'ye mi ait olduğu tartışılmıştır. Çünkü kullandığı bazı ifadeler sonraki fakihler tarafından farklı şekillerde anlaşılmıştır. Görüşleri daha çok açıklayıcı mahiyettedir. Bununla birlikte görüşleri arasında İmam Şâfiî'nin görüşlerine aykırı olanlar da vardır. Aykırı görüşleri bazen İmam Şâfiî'nin görüşlerinden yapılan tahrîcler olarak sayılmış bazen de kendine ait müstakil görüşler olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında İmam Şâfiî'nin görüşleri arasından tercihlerde bulunduğu da görülmektedir. Kendine ait görüşlerden bazıları mezhep görüşü olarak kabul edilmiştir (Sezer, 2018: 165).

Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye aykırı görüşleri şu temel noktalarda temerküz etmektedir:

1. Gasp edilen malda yapılan değişikliklerin giderilmesi.

Bu konuda İmam Şâfiî'ye göre gasb edilen mal eski haline getirilip sahibine öylece teslim edilmelidir. Müzenî ise geçerli bir maksat olmaksızın gasb edenin fiiliyle değişikliğe uğrayan malın eski haline getirilmesini gerekli görmemektedir (Müzenî, 1998: 261).

2. Kiraya verilen yerde yapılan faaliyetin belirsizliği.

Tarımsal faaliyet için verilen arazide kiracı ekin ekmek veya ağaç dikmek arasında muhayyer bırakılarak kira akdi yapılırsa İmam Şâfiî'ye göre bu akit geçerlidir. Müzenî'ye göre ise geçersizdir (Müzenî, 1998: 175; Maverdi, 1994: VII, 467). Müzenî'nin bu görüşü Nevevî ile Râfiî tarafından tercih edilmiştir. Bu iki âlimin tercihleri mezhep görüşü olarak benimsenmiştir (Rafiî, 1977: XII, 358; Nevevî, ty: IV, 273; Şirâzî, 1995: I, 403; Remlî, ty: V, 284).

3. İddet döneminde nikâh.

Putperest olan karı-kocadan, kocanın ihtida edip Müslüman olmasıyla nikâh sona ereceğinden hükmen boşanmış olan putperest kadının iddeti bitmeden onun Müslüman olan kız kardeşi veya onun dışında dördüncü kadınla nikâh akdi gerçekleştirirse Şâfiî'ye göre bu akit geçerli değildir. Müzenî'ye göre ise bu nikâh akdi tıpkı Müslüman olmayanla yapılan nikâh akdi gibi mevkuftur (Müzenî, 1998: 231; Mâverdî, 1994: IX, 287).

4. Mecnûnun ilâ yapması.

Bir kişi ilâ yaptıktan sonra kendisi veya eşi mecnun olursa ve bu durumda cinsel ilişki gerçekleşirse İmam Şâfiî'ye göre ilâsı bozulur ancak yemin kefareti vermesi gerekmez. Müzenî'ye göre ise kefaret gerekmediği için mecnunun ilâsı bozulmaz (Müzenî, 1998: 267; Mâverdî, 1994: X, 404).

5. Mirasta Müslüman ve Hristiyanın anlaşmazlığı.

İslamı kabul ettiğine dair hakkında şahitlikte bulunulan Hristiyan bir babanın mirası Müslüman çocuğa mı yoksa Hristiyan çocuğa mı kalır? Şâfiî'ye göre aralarında anlaşınca kadar miras bölüştürülmez (Şâfiî, 2001: VII, 574). Müzenî'ye göre ise Hristiyan olarak bilinen babanın Müslüman olduğuna dair iki Müslüman'ın şahitlik etmesi durumunda Müslüman olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla miras Müslüman çocuğun olur (Müzenî, 1998: 412; Mâverdî, 1994: XVII, 330).

Tercih ettiği görüşlerden ise sadece iki tanesi mezhep görüşü olarak yer almıştır. Bunlar aynı zamanda İmam Şâfiî'nin eski görüşleridir.

1. Sabah ezanında tesvîb yapmak.²

İmam Şâfiî, sabah ezanında tesvîb yapmayı kavli kadiminde mendup görürken kavli cedidinde Ebû Mahzûre'nin rivayetine dayanarak mekruh saymaktadır. Bu rivayette ezan tesvîb olmadan geçmektedir. Müzenî ise kavli kadimi tercih etmiş ve delil olarak içinde tesvîbin geçtiği Bilâl Habeşî ve Ali b. Ebî Tâlib'in rivayetlerini esas almıştır (Şâfiî, 2001: II, 185-187; Müzenî, 1998: 22). Nevevî *el-Mecmu'* adlı eserinin mukaddimesinde bu mesele hakkında şunu söylemektedir: "Âlimlerimiz bu meselede İmam Şâfiî'nin '*Görüşüm, sahih hadise ters olursa hadisle amel edin, görüşümü terk edin.*' sözüyle amel ettikleri için İmam Şâfiî'nin bu görüşü mezhepte muteber kabul edilmemiştir" (Nevevî, tyb: I, 63).

2. Aynı nikâh altında bulunan kadınların birbirini emzirmiş olması.

² Tesvîb yapmak; sabah ezanında iki defa "Hayye ale'l-felah" dedikten sonra "Namaz uykudan hayırlıdır." anlamında iki defa "Es-salatü hayrûn mine'n-nevm" demektir.

İmam Şâfiî'ye göre söz konusu emzirme ayrı zamanlarda gerçekleşmişse emziren ile ilk emenin nikâhı düşer, sonradan süt emenin nikâhı düşmez. Müzenî'ye göre ise ayrı zamanlarda bile olsa hepsinin nikâhı düşer. Bu görüş aynı zamanda İmam Şâfiî'nin eski görüşü olup mezhep görüşü olarak kabul edilmiştir (Müzenî, 1998: 301; Mâverdî, 1994: XI, 387).

Bunların yanında “Namazları cem‘ yapma niyeti” konusunda hocasının görüşünü tercih etmekle beraber yeni bir görüş ortaya koymuştur. İmam Şâfiî'ye göre niyetin ilk kılınan namazın içinde yapılması gerekir. Müzenî'ye göre ise iki namaz arası uzun olmayan fasılada yapılan bir niyet de geçerlidir. Ancak Müzenî'nin bu görüşü mezhep görüşü olarak kabul edilmemiştir (Müzenî, 1998: 41; Nevevî, tyb: IV, 254).

Müstakil görüşleri mezhep görüşü olarak geçmese bile bazen diğer mezheplerin görüşleriyle örtüşmektedir. Müzenî, teyemmümle kılınan namaz esnasında suyun görülmesiyle namazın bozulacağını söylemektedir. Bu aynı zamanda Ebû Hanife'nin de görüşüdür. Ancak Ebû Hanife bozulmayı sadece farz namazlar için olduğunu söylerken Müzenî, namazlar arasında herhangi bir ayırma gitmemektedir (Mâverdî, 1994: I, 252; Kâsânî, 2010: I, 350). Namaz esnasında buluğa eren çocuğun namazını iade etmesi Şâfiî mezhebinde müstehap olarak görülürken Müzenî diğer üç mezhep gibi gerekli görmektedir (Müzenî, 1998: 25; Mâverdî, 1994: II, 88; İbn Kudâme, ty: I, 399; İbnü'l-Hümâm, ty: II, 282, 283; Tahtâvî, 1985: 116, 421; Desûkî, ty: I, 184; İbn Abidîn, 1299: I, 357, II, 76).

Yine diğer mezheplerin kitaplarında Müzenî'nin görüşlerine yer verilmektedir. Örneğin Hanefî fâkihlerden İbnü'l-Hümâm, birçok konuda Müzenî'nin görüşünü nakletmektedir. Onlardan bir tanesi hulu‘ akdinin meşru olmadığı görüşüdür (İbnü'l-Hümâm, ty: IV, 58). Aynı şekilde Malikî fakihlerden el-Bağdâdî de birçok görüş nakletmektedir. O görüşlerden biri de namazların kısaltılması konusunda niyetin şart olmayışıdır (Bağdâdî, ty: I, 121). Kurtûbî, tefsirinde muhazetü nisa meselesinde Müzenî'den nakilde bulunarak şöyle demektedir: “Şâfiî mezhebine göre kadının arkasında namaz kılan erkeğin namazını iade etmesi gerekir. Müzenî'ye göre ise iadesi gerekmez.” (Kurtubî, ty: I, 356). Hanbelî fakihler de birçok konuda Müzenî'nin görüşlerine yer vermişlerdir. İbn Kudâme, cuma namazı boyunca şartların hepsinin bulunması konusunda namaz tamamlamadan cemaat sayısının düşmesi durumunda Müzenî'den şu görüşü nakleder: “Bana göre uygun olan ilk rekâttan sonra cemaat sayısında azalma olursa namazın cuma namazı olarak tamamlanmasıdır.” (İbn Kudâme, ty: II, 333).

Hocası Şâfiî'ye muhalefetinin sebepleri şunlardır: Burada aykırı görüşlerine birden fazla amilden hareket ederek vardığı görülmektedir. Nitekim bunların arasında en belirgin olanları şunlardır:

1. İmam Şâfiî'nin görüş belirtmediği yerlerde görüş belirtmesi. Bu şekilde ortaya koyduğu görüş tahric olarak kabul edilmiştir (Cüveynî, 2007: IX, 9).
2. İmam Şâfiî'den bir konuda birden fazla görüş nakledilmiş ancak hangi görüşün kendine ait olduğu veya tercih ettiğinin açıkça belirtilmemesi (Mâverdî, 1994: XVII, 330; Sezer, 2008: 157-158).
3. Bazı meselelerde ilgili ayet ve hadisleri farklı yorumlaması (Müzenî, 1998: 189; Mâverdî, 1994: VIII, 148).
4. İmam Şâfiî'nin yaptığı bazı kıyaslamaları tutarsız bulması. Farklı düşündüğü birçok konuda bu durum söz konusudur.
5. İstishaba göre hüküm vermesi, yakîni esas alması, benimsenmiş yerleşik kurallara bağlı kalması ve hüküm verirken mükelleflerin içinde bulunduğu durumları esas alması. (Maverdi, 1994: X, 510).
6. Birçok meselenin hükmünde maslahatı takdim etmesi (Müzenî, 1998: 175; Maverdi, 1994: VII, 467).
7. İmam Şâfiî'den yapılan eksik veya kusurlu nakiller. (Beyhakî, 1971: II, 347-348).

8. İmam Şafî'nin aynı durumu farklı meselelerde farklı değerlendirmesi. Sarhoşun talakı meselesindeki ihtilaf daha çok bu tür sebepten kaynaklanmıştır. Aklın işlev görmemesi eda ehliyetini ortadan kaldırır. İmam Şafî ile Müzenî bu konuda hemfikirdirler. Ancak İmam Şafî bilerek aklını işlevsiz hale getireni sorumlu tuttuğu için bilerek sarhoş olanın talakını muteber kabul ederken bilmeden veya ikrah altında sarhoş olanın talakını ise geçerli kabul etmemektedir. Müzenî'ye göre ise sarhoşluk ister mübah yoldan ister mubah olmayan yoldan yani hangi şekilde olursa olsun kişinin aklı başında değilse mesul tutulmaz. Çünkü sorumluluk aklı başında olana yüklenir.

4. Sarhoşun Talakı Konusunda İmam Şafî'ye Muhalefeti

Sarhoşluk, sarhoş edici sıvı veya katı bir maddenin alınmasıyla akıl ve iradenin gidip gelmesi veya yok olması, sarhoş edici maddenin etkisiyle hezeyanda bulunma, sözleri birbirine karıştırma (Tehânevî, 1996: I, 960-961), kişinin içki veya uyuşturucu madde alması neticesinde ayıldıktan sonra sarhoş halindeki söz ve fiillerini bilemeyecek derecede aklı melekelerini kaybetme veya aklı izale eden hal olarak ifade edilmiştir (Zeydân, 2004: 128). Usul âlimleri sarhoşluğu, “aklı izâle etmeyen, fakat mâkul hareket etmeyi önleyen etkiye sahip bazı maddelerin vücuda alınmasıyla sürur ve organlarda gevşemeyle birlikte oluşan gaflet hali” olarak görürken mezhep imamlarından nakledilen tanımlarda ise daha çok sözlerde karışıklık, düzensizlik ve saçmalamanın hâkim olması halidir (Dönmez, 2009, XXXVI, 143). Türk Ceza Hukunda ise sarhoşluk, “Sarhoş edici maddelerden birinin alınmasıyla insanın idrak ve muhakemesinde meydana gelen bir karışıklık” (Alacakaptan, 1961: 7) olarak ifade edilir.

Sarhoşun tanımına gelince sarhoşluk halinden yola çıkılarak yapıldığı için farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Mezhep imamlarından nakledilen tanımlara göre sarhoş, gördüğü şeyleri birbirinden ayırt edemeyen, sözlerinde karışıklık, düzensizlik ve saçmalama hâkim olan, kendi sırlarını açığa çıkarır biçimde konuşan kişidir. Nitekim Ebu Hanife sarhoşu erkekle kadını, yerle göğü ayırt edemeyen olarak tarif ederken Evzâî, sarhoşu elbisesini diğer insanların elbisesinden ayırt edemeyen kişi olarak görmektedir (Mâverdî, 1994: X, 424). İmam Şafî, sarhoşu aklının bir kısmını kaybeden bazen aklı gelip bazen giden, sözleri birbirine karışan, sırrını ifşa eden şekilde tarif eder. Müzenî ise sarhoşu, Ebu Hanife'nin tarifine benzer şekilde annesi ile eşini, yerle göğü ayırt edemeyen kimse olarak tarif etmiştir (Mâverdî, 1994: X, 424; Suyûtî, 1990: 217).

Âlimler sarhoşun talakını sarhoş olma durumuna göre farklı değerlendirmişlerdir. Buna göre iki durum ortaya çıkmaktadır:

1. Mubah yoldan sarhoş olması.

Bu da içki olmadığını zannettiği bir içeceği içerek, zorla içki içtirilerek veya aldığı ilaçtan sarhoş olması gibi durumlarda olur. Bu şekilde sarhoş olan bayılan veya uyuyan gibidir. Hukukî işlemleri geçerli değildir. Cezaî sorumluluğu da yoktur. Ancak başkalarının canına ve malına verdiği zararı tazminle yükümlüdür. Bunda ittifak vardır (Zeydân, 2004: 128).

2. Mubah olmayan yoldan sarhoş olması.

Bu da kişinin kendi hür iradesi ve fiiliyle sarhoş eden bir içeceği içerek sarhoş olmasıdır. Sarhoşun talakı denilince bu tür sarhoşluk kast edilmektedir. Bu şekilde sarhoş olanın talakı konusunda ihtilaf çıkmıştır. Talakını geçerli kabul edenler olduğu gibi geçersiz sayanlar da vardır.

Sahabeden Hz. Ömer, Hz. Ali ve iki rivayetinden birinde İbn Abbas; tabîinden Saîd b. Müseyyeb, Hasan el-Basrî, İbn Sirîn, Süleyman b. Yesâr, İbrahim en-Nehâî, Ebû Hanife; fakihlerden Mâlik b. Enes, iki görüşünün birinde Şafî, Evzâî, ve Süfyân es-Sevrî mubah olmayan yoldan sarhoş olanın talakını geçerli saymaktadır (Mâverdî, 1994: X, 419).

Sahabeden Hz. Osman, iki rivayetin birinde İbn Abbâs, tabîinden Ömer b. Abdülazîz, fakihlerden Kâsım b. Muhammed, Tavus b. Keysan, Yahya b. Said el-Ensârî, Osman el-Bettî, Leys b.

Sa‘d, İshak b. Rahaveyh, Ebû Sevr, Müzenî, Dâvûd b. Ali ez-Zâhirî, Züfer, bir görüşünde Ahmed b. Hanbel, Tahâvî, Kerhî ve kadim görüşünde İmam Şâfiî’ye göre ise mübah yoldan sarhoş olanın talakı geçersizdir (Müzenî, 1998: 269; Mâverdî, 1994: X, 419; İbn Kudâme, ty: VIII, 265; Zeydân, 2004: s.129).

Sarhoşun talâkının geçerli olmayacağına dair bu görüş 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnamesinde de benimsenip kanunlaştırılmıştır.³ Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü muteber olarak kabul etmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları, 2018: 448). Bunun yanında Irak ve Mısır Aile hukukunda bu görüş benimsenmiştir (Zeydân, 2004: 133-134).

Sarhoşun talakı, İmam Şâfiî ile öğrencisi Müzenî arasında ihtilafli bir konudur. Kavli-kadîminde, kavli-cedîinde, bütün kitaplarında ve Müzenî dışında kendisinden nakilde bulunan öğrencilerinin görüşlerinde İmam Şâfiî, sarhoşun talâkını ayık olan kişinin talâkı gibi kabul etmektedir (Mâverdî, 1994: X, 419). Müzenî ise Şâfiî’nin kavli-kadîmindeki görüşünden aksi yönde ikinci bir görüş naklederek sarhoşun talâkını geçersiz saymaktadır. Buna göre sarhoşun talakı konusunda İmam Şâfiî’nin kavli-kadîminde iki görüş görülmektedir. Birinde sarhoşun talakı geçerli, diğesinde geçersiz kabul edilmektedir (Müzenî, 1998: 268; Şirazi, 1995: III, 3).

Müzenî görüşünü her ne kadar İmam Şâfiî’nin kavli-kadîmine dayandırdığını söylese de bu görüşünde tek kalmıştır. Bu da böyle bir görüşün İmam Şâfiî’ye ait olmadığını kuvvetlendirmektedir. Nitekim Mâverdî, bu konuda Şâfiî âlimlerin ihtilafından bahsederek şöyle demektedir:

“Bazıları Müzenî’nin güvenilir olması ve nakildeki sağlamlığından yola çıkarak böyle bir görüşün sabit olduğuna karar vermişlerdir. Diğerleri ise sabit görmemişlerdir. Çünkü onlara göre Müzenî, güvenilir ve sağlam biri olsa da Şâfiî’nin eski öğrencilerinden değildir. Bu görüşü İmam Şâfiî’nin kavli-kadîmine nispet ettiğine göre ya eski kitaplarından almış ya da eski öğrencileri nakletmiştir. Böyle bir görüş eski kitaplarında bulunmadığı gibi Zehferânî, Kerâbisî, Ebû Sevr, Ahmed b. Hanbel, Hâris, İbn Süreyc, Kaffâl ve Ebû Abdurrahman eş-Şâfiî gibi âlimlerden de İmam Şâfiî’ye ait böyle bir görüş nakledilmemiştir. Böyle bir görüşü İmam Şâfiî’ye nispet etmesi doğru değildir. Eski öğrencilerinden duymuş ve ona nispet etmiş olabilir. Nitekim Ebû Sevr’in kendi görüşü böyledir. Buna göre İmam Şâfiî’nin hem kavli-kadîminde hem de kavli-cedîinde aynı görüşte olduğu görülmektedir” (Mâverdî, 1994: X, 419).

İmam Şâfiî, kendi fiili ve iradesiyle özürsüz olarak sarhoş olanın talakını geçerli kabul eder (Şâfiî, 2001: VI, 641). İmam Şâfiî’yi bu konuda vardığı hükme götüren deliller arasında şunlar zikredilebilir (Şâfiî, 2001: VI, 641-642).

1. Kitap, Sünnet ve icma. Bu üç kaynaktan sarhoştan sorumluluk kalktığına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Talakla ilgili ayetler umum ifade ettiği için sarhoşu da kapsamaktadır. Üzerlerinden sorumluluğun kalktığını ifade eden “*Akil baliğ oluncaya kadar çocuktan, ayıluncaya kadar mecnûndan ve uyanıncaya kadar uyuyandan sorumluluk kalkmıştır.*” (İbn Mâce, Talak, 15) hadisinde sarhoş zikredilmemiştir. Sarhoşa verilen cezanın ise onun iffetli bir kadına iftira edebileceğinden hareketle/hadd-i kazfe kıyasla seksen sopa olarak tayin edilmesi sahabenin icması ile gerçekleşmiştir (Şâfiî, 2001: VI, 651; Mâverdî, 1994: X, 420).

2. Kıyas. Ona göre sarhoş sefihlik ve aklını kullanamama yönüyle kısıtlılık altında bulunan (mahcurun aleyh) kişiye benzemektedir. Mahcurun aleyhin talâkı ve zihârî geçerli olduğuna göre sarhoşun da geçerlidir.

³ Osmanlı Hukuk Aile Kararnamesi Madde: 104. Bkz. Çeker, *Orhan, Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yay, Konya 2016, s. 93.

3. İmam Şâfiî'nin döneminde fetva ehlinin çoğu bu görüştedir. Nitekim diğer üç mezhebin görüşü Şâfiî mezhebinin görüşü ile aynıdır (Nevevî, tya: VI, 236; İbnü'l-Hümâm, ty: IV, 85; Zeylaî, 1313: III, 2, 174; Şeyhzâde Damat, 2015: I, 446; Desûkî, ty: II, 439; Buhûtî, 1983: V, 372).

4. Sarhoş, akıl sağlığına zarar veren hastalığa yakalanan gibi değildir. Çünkü içki içmekle günah işlemiştir. Yaptığından sorumlu tutulur (Şâfiî, 2001: VI, 642).

Müzenî, ne şekilde sarhoş olunursa olunsun sarhoşun talakını geçerli kabul etmez (Müzenî, 1998: 268). Akıl sağlığını kaybedip iradeden mahrum bir hale düştüğü için sarhoşu deliye benzetmekte onu deli hükmünde kabul etmekte, fiil ve tasarruflarını delininkilerle aynı hükümde değerlendirmektedir. Zira sarhoş akıl sağlığını kaybettiği için iradeden yoksundur (Gazzâlî, 1417: V, 391). Sarhoşun talakının geçersiz olmasının illeti sarhoşun iradesinin olmamasıdır.⁴ İlet aynı olmasına rağmen İmam Şâfiî'nin benzer durumlarda farklı hükümlere varmasını eleştirerek görüşünü şu kıyaslamalarla temellendirmeye çalışır (Müzenî, 1998: 268):

1. İmam Şâfiî, mükrehin talâkını kabul etmez. Sarhoşun talakını kabul eder. Hâlbuki ikisinin de iradesi yoktur. Dolayısıyla aynı hükme tabi olmaları gerekir.

2. İmam Şâfiî'ye göre sarhoş mürted olursa tövbeye davet edilmez ve bundan dolayı da katline hümedilmez. Çünkü tövbe ettiğinin farkında bile değildir. Buna göre onun talâkının da geçersiz olması gerekir.

3. “Ey İnananlar! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünübken, yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın...” (Nisâ 4/43) ayetinde ne yaptığını, ne söylediğini bilmeden gayr-i iradî kılınan namazın geçersiz olduğuna işaret edilmektedir. Dolayısıyla, kişinin/sarhoşun farkında olmadan yaptığı talâkı da geçersiz olmalıdır.

4. Namazın farziyeti sarhoşu bağlar böylece sarhoşa namazın farz oluşuna kıyasla onun talâkının da geçerli olması gerekir denilirse buna şöyle cevap verilebilir: Onun üzerine namazın farz oluşu ile talakının geçerli olması farklı durumlardır. Bu ikisi birbirine kıyas edilemez, aksi halde namazın farz oluşu uyuyana da bağlar, dolayısıyla onun da talâkının geçerli olması gerekir. Hâlbuki uyuyanın talâkını kabul eden hiç bir kimse yoktur (Mâverdî, 1994: X, 423).

5. Ma'iz, zina ettiğini itiraf ettiğinde Allah Rasûlü, onda delilik ve sarhoşluk olup olmadığını araştırmıştır. Dolayısıyla sarhoş olsaydı itirafı kabul edilmeyecekti. Nitekim sahabe Ma'iz'in sarhoş olup olmadığına bakmıştır (Mâverdî, 199: X, 420).

Sonuç

Sarhoşun talakı öteden beri ihtilafli bir konudur. Sahabe ve tabiundan geçerli sayanlar olduğu gibi geçersiz sayanlar da vardır. Bu ihtilaf, İmam Şâfiî ile öğrencisi Müzenî arasında da vuku' bulmuştur. İmam Şâfiî, sarhoşun talakını geçerli kabul etmekte Müzenî ise geçersiz kabul etmektedir. Müzenî görüşünde tek kalmış ve bu görüş mezhepte muteber addedilmemiştir.

Bu meseledeki ihtilaf, daha çok sarhoşun mükellef kabul edilip edilmemesinden ileri gelmektedir. Müzenî meseleye sadece irade boyutundan bakarken İmam Şâfiî ise farklı açılardan ele almıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sarhoş iradeden yoksun olsa bile bilerek sarhoş olduğu için mükellefiyeti düşmez. Çünkü ceza gerektiren bir fiilde bulunmuştur. Mükellefiyetin düşmesi bir anlamda cezanın kaldırılması demektir. İradenin kalkması hususunda sarhoş, deli, bayılan ve uyuyana benzese bile iradesini kendi eliyle yok etmesi onu diğerlerinden ayırmaktadır.

⁴ Şâfiî âlimler buradaki illeti farklı düşünmüşler. Geniş bilgi için bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, X, 420-421.

2. İmam Şafîî, yaptığı tanımda geçtiği üzere sarhoşun tamamen aklını kaybettiği kanaatinde değildir. Ona göre sarhoşun aklı gidip gelmektedir. Dolayısıyla mükellefiyet düşmemektedir. Bazen aklı tamamen gitse bile kendi iradesiyle yaptığı için yine de sorumludur. Müzenî ise daha çok sarhoşun iradesinin olmayışından hareket ederek onu mükellef görmemiştir. Nitekim, bu kanaati yaptığı tanım ve getirdiği delillerde görülmektedir. Ona göre ne şekilde sarhoş olursa olsun irade sahibi olmadığından tasarruflarına hüküm bağlanamaz.

3. Sarhoşun talakın geçerli olması yaptığı fiilin ceza gerektirecek bir suç olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim sarhoşa verilen cezanın belirlenmesinde attığı iftira esas alınmıştır.

4. Ma'iz'in durumunun araştırılması, hadleri düşüren bir şüphenin, yani sarhoşluk halinin kendisinde bulunup bulunmadığını tespit içindir. Çünkü had cezası şüpheden dolayı düşürülür.

5. Sarhoşluğun, cezayı düşürücü veya hafifletici sebep olarak kabul edilmesi makul değildir. Hükümün sebebi olan tasarruf sarhoş tarafından meydana getirilince neticesi olan hüküm de meydana gelir.

6. Sarhoşluk, aklı gideren, ortadan kaldıran bir durum değil, onu örten, bastıran ve insanı aklı kullanmaktan aciz bırakan bir zevktir. Bu da gayr-i meşru bir sebeple meydana gelmiştir. Dolayısıyla, mükellefiyetin düşmesi için özür sayılmaz.

7. Sarhoş halde namaza yaklaşmayı yasaklayan ayet namaz sorumluluğunu kaldırmamakta bu şekilde kılınan namazın kabul edilemeyeceğini bildirmektedir. Sarhoş halde namaz kılsa bile kaza etmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Alacakaptan, Uğur(1961.), *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

Aybakan, Bilal(2007), *İmam Şafîî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Bağdâdî, Kâdı Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr el-Mâlikî(ty), *el-İşrâf 'alâ mesâil'l-hilâf*, Tunus.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali(1971), *Menâkibu's-Şafîî*, nşr. Seyyid Ahmed Sakr, Darü't-Türâs, Kahire.

Buhûtî, Mansûr b. Yunus el-Hanbelî(1983), *Keşşâfû'l-kına'*, 'Alemü'l-kütüb, Beyrut.

Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdullâh b. Yûsuf (2007), *Nihayetü'l-matlab*, thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, Dârü'l-Minhâc, Beyrut.

Çeker, Orhan(2016), *Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnamesi*, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya.

Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Arefe(ty), *Haşiyetü Desûkî*, Darü'l-ihyâi kütübü'l-arabiyye.

Dönmez, İbrahim Kafi(2009), "Sarhoşluk", *DİA*, İstanbul.

Ganâim, Muhammed Nebil(1998), *el-Müzenî ve eseruhû fi'l-fikhi's-Şafîî*, Dâru'l-Hidâye, Kahire.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî(1417), *el-Vasît fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim-Muhammed Tahir, Darü'selâm, Kahire.

Din İşleri Yüksek Kurulu(2018), *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İzmir.

İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî el-Dımeşkî(1299), *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr (Haşiyetü İbn Abidîn)*, Bulak.

- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî(1968), *Vefayâtü'l-ayan*, thk. İhsan Abbas, Darü's-sadr, Beyrut.
- İbn Hibbân, Hâfiz Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temimî el-Bustî(1973), *es-Sikât*, Haydarabad.
- İbn Hidayetullah el-Hüseynî, Ebû Bekr b. Hidâyetillâh el-Kûrânî el-Merîvânî(1979), *Tabakâtü's-Şafîyye*, thk. Adil Nüveyhiz, Beyrut.
- İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî(ty), *Şezerâtu'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer(1993), *Tabakât li-fukahai's-şafîyyin*, thk. Muhammed Zeynuhum Muhamme Azab, Ahmed Ömer Haşim, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî(ty), *el-Muğni ve's-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni'*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni(ty), *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdülhakî, Darü'l-ihyai'l-kütübi'l-arabiyye,
- İbn Manzûr, Cemalüddîn Muhammed b. Mukrim el-İfrîkî el-Mısrî(1444), *Lisanû'l Arab*, Beyrut.
- İbn Nedim, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak el-Verrâk(1971), *Fihrist*, Müessesetü İntişarat-i Emir-i Kebir, Tahran.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî(ty), *Şerhu Fethu'l-kadir*, Mustafa el-Halebi, Mısır.
- İsnevî, Cemâlüddîn Abdurrahîm(1987), thk. Abdullah el-Cibûrî, *Tabakatu's-şafîyye*, Beyrut.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ûd(2010), *el-Bedâiü's-Sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavvad, Adil Ahmed Abdülmevcûd, Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut.
- Kavâsimî, Ekrem Yusuf Ömer(2013), *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Dâru'n-Nefâis, Amman.
- Kehhale, Ömer Rıza(1993), *M'ucemu'l-müellifin teracimu musannifi'l-kütübi'l-arabiyye*, Müessesetü'r Risale, Beyrut.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî(ty), *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kalem, Kahire.
- Mes'udî, Ebü'l Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Ali el-Hüzelî(ty), *Mürüccü'z-zeheb ve meâdinü'l-cevher*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Dâru'r-Recâ, Kahire.
- Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail(1998), *el-Muhtasaru'l-Müzenî fi furûi's-Şafîyye*, Haşiy: Muhammed Abdulkadir Şahin, Beyrut.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî(1994), *el-Hâvi'l-kebîr*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut.
- Nâsır, Muhyiddin Nâcî(1989), *el-İmâmü'l-Müzenî ve muhâlefetühû li'l-İmâmi's-Şâfiî fi kitâbihi'l-Muhtasar*, (Master Tezi), Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Suudi Arabistan.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî(tya), *Ravdatü't-tâlibin ve 'umdetü'l-müftîn*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî(tyb), *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necîb, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde.

- Özen, Şükrü(2006), “Müzenî”, *DİA*, İstanbul.
- Rafî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdulkerîm el-Kazvînî(1977), *Fethü'l-'azîz bişerhi'l-Vecîz*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut.
- Remlî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Hamza b. Şihâbüddîn el-Menûfî el-Ensârî(ty), *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut.
- Sem'anî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Teymî, es-Sem'anî(1966), *el-Ensâb*, nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Matbaatü Meclisi Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad.
- Sezer, Mehmet Ali(2018), *Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri*, Doktora Tezi, Adana.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr(1990), *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâidi ve furûi fikhî's-şâfiyye*, Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut.
- Sübki, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdülkâfi(1964), *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud et-Tanâhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, Kahire.
- Şeyhzâde Damat, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman(2015), *Mecmeu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, thk. Muhammed Hasen Tâlû vd, İstanbul.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbas(2001), *el-Ümm*, nşr. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, Darü'l-Vefâ, Kahire.
- Şirazî, Ebu İshak İbrahim b. Ali (1970), *Tabakatu'l-fukâha*, thk. İhsan Abbas, Dâru'r-raidi'l-arabi, Beyrut.
- Şirazî, Ebu İshak Cemaleddin İbrahim b. Ali b. Yusuf Firûzabâdî(1995), *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâmi's-Şâfiî*, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut.
- Tahtâvî, Ahmed Râfi' b. Muhammed b. Abdilazîz el-Hüseynî el-Kâsımî(1985), *Haşiye 'ala Merâki'l-felâh*. İstanbul.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî (1996), *Mevsûatü Keşşâfi Istilâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, Mektebetü Lübnan, Beyrut.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman(1998), *Tezkiretü'l-huffâz*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman(2014), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût ve Ekrem el-Bûşî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- Zeydân, Abdülkerim(2004), *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Ali b. Mihcen b. Yunus(h.1313), *Tebyinü'l- hakâik şerhü Kenzü'd-dekâik*, Bulak.